

Valstybinės bibliografijos padėtis Nepriklausomų Valstybių Sandraugos (NVS) Vidurinės Azijos šalyse

Aleksandr DŽIGO

Rusijos knygų rūmai, Maskva

Aleksandra TEPLICKAJA

Rusijos valstybinė biblioteka, Maskva

Straipsnyje analizuojama bibliotekininkystės ir bibliografijos, įstatymų, bibliografinės apskaitos, valstybinės bibliografijos ir leidybos dabartinė situacija ir raidos tendencijos penkiose Vidurinės Azijos šalyse: Kazachstane, Kirgizstane, Tadžikistane, Turkmėnistane ir Uzbekistane.

Reikšminiai žodžiai: valstybinė bibliografija.

Įvadas

Buvusias Vidurinės Azijos sovietines respublikas – Kazachstaną, Kirgizstaną, Tadžikistaną, Turkmėnistaną, Uzbekistaną – vienija ne tik geografinė, bet ir geopolitinė, ekonominė padėtis, taip pat bendra istorija: iki 1991 m. jos buvo vienos valstybės – Sovietų Sąjungos, o dar anksčiau (iki 1917 m.) – Rusijos imperijos sudėtyje. Imperinis principas suponuoja visų tautybių piliečių lygybę. Esant tokioms sąlygoms, didėja gyventojų migracija, kuri savo ruožtu skatina etninių kultūrų, kurios tūkstantmečiais formavosi šių Vidurinės Azijos valstybių teritorijoje, susiliejimą. Pavyzdžiui, rankraštinės tadžikiškos knygos ištakos siekia senovės Irano raštijos ir literatūros laikus, konkrečiai – senovės persų literatūrinį paminklą „Avesta“ (III–VII a.). IX–X a. dabartinio Uzbekistano teritorijoje savo knygų gausa garsėjo Samanidų rinkiniai. Būtent tada šalia originalių literatūros kūrinių, filosofijos, matematikos, medicinos veikalų atsirado ir senovės graikų mokslininkų veikalų vertimų. Daugelis Uzbekistano tautų raštijos paminklų neišliko: jie buvo sunaikinti VII–IX a. vykusiu arabų užkariavimų metu. Dar Biruni rašė apie knygų naikinimą ir jų savininkų žudymus. Skirtingais istorijos laikotarpiais dominuojančiomis tapdavo vis kitos tautos, keitėsi šalių teritorinės ribos. Dabartiniu metu Kazachstanas, Kirgizstanas, Tadžikistanas, Turkmėnistanas ir

Uzbekistanas yra nepriklausomos respublikos, įeinančios į Nepriklausomų Valstybių Sandraugos (NVS) sudėtį. Kartu su savarankiškumo įsisąmoninimu stiprėja ir šių šalių integracijos procesai, kuriuos nulemia ne tik objektyvūs faktoriai (geografija, istorija, kultūra), bet ir ekonominis tikslingumas bei būtinybė glaudžiai bendradarbiauti sprendžiant kiekvienos šalies socialines, kultūrinės ir ekologines problemas. Šios tendencijos būdingos ir tradiciniam šių šalių bendradarbiavimui bibliografijos srityje.

Centrinės Azijos valstybių tautos išpažįsta vieną religiją – sunitiškos pakraipos islamą. Visos kalbos (išskyrus tadžikų) priklauso tiurkų kalbų šeimai; tadžikų kalba – indoeuropiečių kalbų šeimos iraniečių grupei. Rašto pagrindas yra kirilika, išskyrus turkmėnų kalbą, kuri grindžiama lotyniška abėcėle. Nacionalinės kalbos turi valstybinės kalbos statusą, tačiau daugelyje valstybinių įstaigų greta nacionalinės kalbos vartojama ir rusų kalba. Maždaug pusė (48,5%) gyventojų moka rusų kalbą. Kazachstane ir Kirgizstane rusų kalba pripažinta oficialiaja kalba¹, Tadžikistane ir Turkmėnistane – tarptautinio bendravimo kalba, o Uzbekistane – tautinės mažumos kalba. Tokį rusų kalbos statusą užtikrina šių valstybių konstitucijos (išskyrus Uzbekistaną, kur rusų kalbos statusas juridškai niekur nereglamentuotas). Bendras regiono gyventojų skaičius yra 56,6 mln.; plotas – daugiau kaip 4 mln. km² (žr. 1 lentelę). Palyginimui: visos Europos

¹ 2006 m. sausio mėn. Kazachstano Respublikos prezidentas Nursultanas Nazarbajevas dalį savo inauguracinės kalbos pasakė rusų kalba.

plotas – maždaug 10 mln. km². Pagal plotą Kazachstanas užima 9-ąją vietą pasaulyje po Rusijos, Kinijos, JAV, Argentinos, Brazilijos, Kanados, Indijos ir Australijos. Visos regiono valstybės yra prezidentinės respublikos, jų aukščiausia įstatymų leidybos institucija – parlamentas (medžlisas).

Bibliotekininkystė ir bibliografija

Žlugus SSRS, bibliotekininkystė ir bibliografija Centrinės Azijos šalyse išgyvena tam tikrą nuosmukį. Sumažėjo bibliotekų tinklas: Kazachstane 2003 m. veikė 3,5 tūkst., Kirgizstane – 1 tūkst. bibliotekų².

Turkmėnistane ir Tadžikistane valstybinės bibliografijos leidiniai faktiškai nebeleidžiami, nebevykdoma bibliografinė apskaita, ženkliai sumažėjo knygų leidyba ir bibliotekų

aprūpinimas nauja literatūra. Tačiau išliko pagrindinės valstybinės (dabar nacionalinės) bibliotekos, įkurtos dar XIX–XX a. Po nepriklausomybės paskelbimo buvo priimti nauji nutarimai, kurie suteikė nacionalinį statusą: Kazachstanas (dvi nacionalinės bibliotekos) – Nacionalinė biblioteka (Almata) – 1991 m., Nacionalinė akademinė biblioteka (Astana) – 2004 m., Kirgizstanas – 1993 m., Tadžikistanas – 1993 m., Turkmėnistanas – 1992 m., Uzbekistanas – 2002 m.

Vidurinės Azijos šalių nacionalinės bibliotekos aktyviai bendradarbiauja regioniniu lygiu, jų vadovai nuolat dalyvauja NVS nacionalinių bibliotekų direktorių pasitarimuose, visos jos (išskyrus Turkmėnistano nacionalinę biblioteką) yra Eurazijos bibliotekų asamblėjos narės. Taip sukuriama sąlyga plėsti tradicinius tarpvalstybinius bibliografinius mainus.

1 lentelė. Pagrindiniai duomenys apie valstybes (2004 m. sausio 1 d.)

Šalis	Plotas (tūkst. km ²)	Gyventojų skaičius (mln.)	Gyventojų tankumas (1 km ²)	Valstybinė kalba	Valstybės valdymo forma
Kazachstanas	2724,9	15,1	5,5	kazachų	respublika
Kirgizstanas	199,9	5,1	25,5	kirgizų	respublika
Tadžikistanas	143,1	6,8	47,5	tadžikų	respublika
Turkmėnistanas	491,2	4,2 ²	8,6	turkmėnų	respublika
Uzbekistanas	448,9	24,8 ²	55,2	uzbekų	respublika
Iš viso	4008	56,6	14,1		

2 lentelė. Vidurinės Azijos šalių gyventojų aprūpinimas knygomis (2004 m. sausio 1 d.)

Šalis	Visų bibliotekų fondų apimtis (mln. egz.)	Santykinis saugojimo vienetų kiekis 1 gyventojui
Kazachstanas	290,3	19
Kirgizstanas	50	9,8
Tadžikistanas	apie 47	6,9
Turkmėnistanas	apie 30	7,1
Uzbekistanas	140	5,6

² 2001 m. duomenys.

³ Tai oficialūs Nepriklausomų Valstybių Sandraugos statistikos komiteto duomenys. Neoficialių šaltinių duomenimis (profesionaliosios spaudos publikacijoms), Kazachstane yra 11,5 tūkst., o Kirgizstane – 3 tūkst. bibliotekų.

3 lentelė. Nacionalinės bibliotekos (2005 m. sausio 1 d.)

Šalis	Fondų apimtis (mln. egz.)	Literatūra rusų kalba (%)	Darbuotojų skaičius	Metinis biudžetas (mln. JAV dol.)
Kazachstanas:				
- Astana	0,1	61,4	150	2
- Almata	5,8	87	280	0,867
Kirgizstanas	5,7	93	312	0,211
Tadžikistanas	3	91	150	0,07
Turkmėnistanas	5,5	nėra duomenų	330	nėra duomenų
Uzbekistanas	6,4+3,5 (spaudos archyvo fondas)	84 (be spaudos archyvo fondo)	250	0,634

Vidurinės Azijos šalių bibliotekinės ir bibliografinės organizacijos, ypač nacionalinės bibliotekos ir knygų rūmai, visose profesinės veiklos srityse stengiasi plėsti ir stiprinti informacinį bendradarbiavimą. Tuo tikslu kasmet vyksta Kirgizstano ir Uzbekistano kultūros ministerijų organizuojamos Isyk-Kulio ir Taškento tarptautinės informacinės konferencijos. Šių susitikimų metu svarstomos leidėjų, knygų prekybininkų, bibliotekininkų ir bibliografų bendradarbiavimo, naujų informacinių technologijų plėtojimo, spaudos produkcijos katalogavimo, knygos kultūros propagavimo ir rimtojo ugdomojo skaitymo problemos. Vis daugiau dėmesio šiose konferencijose kreipiama unifikuoto programinio aprūpinimo, einamųjų ir retrospektyvinių bazių bei duomenų bankų kūrimo ir diegimo problemoms. Tai susiję su pastaruoju metu suaktyvėjusia Vidurinės Azijos šalių vyriausybių ir rėmėjų veikla techniškai aprūpinant bibliotekas ir bibliografijos centrus.

Valstybinės bibliografijos tarnybos

Pagal dar sovietinių metų praktiką Vidurinės Azijos šalyse pagrindinės valstybinės bibliografijos tarnybos yra ne nacionalinės bibliotekos, o knygų rūmai, įkurti XX a. 3–4 dešimtmečiais: Kazachstane – 1937 m. rugpjūčio 19 d., Kirgizstane – 1939 m. sausio mėn., Tadžikistane – 1936 m. rugpjūčio 11 d., Turkmėnistane – 1926 m. rugpjūčio 14 d., Uzbekistane – 1926 m. sausio 3 d. Nuo to laiko vykdoma buvusių SSRS respublikų teritorijoje išleistos spaudos produkcijos bibliografinė apskaita. Sovietų Sąjungoje buvo sukurta didžiausios pasaulyje apimties, gerai sutvarkyta sąjunginė privalomojo egzemplioriaus sistema, visas sąjungines respublikas aprūpinusi leidybine produkcija. Jos dėka buvo sudarytas visos šalies valstybinis bibliotekinis ir informacinis fondas, sukurta valstybinė bibliografija, vyko centralizuotas katalogavimas ir spaudos produkcijos bibliografinė apskaita. Knygų rūmai iki šiol veikia kaip

savarankiškos įstaigos, atliekančios valstybinės bibliografijos tarnybų funkcijas. Išimtį sudaro tik Uzbekistano knygų rūmai, kurie, nors ir išlaikę autonomines funkcijas, šiuo metu pavaldūs Nacionalinei bibliotekai.

Svarbu pažymėti, kad visi šie knygų rūmai yra Šalių – NVS narių knygų rūmų asociacijos nariai ir savo veikloje remiasi bendrais leidybinės produkcijos bibliografinės ir statistinės apskaitos principais bei metodais. Rusijos knygų rūmai yra pagrindinis reglamentuojančių dokumentų rengėjas.

Privalomojo egzemplioriaus įstatyminė bazė

Centrinės Azijos šalys faktiškai neturi bibliotekinę ir bibliografinę veiklą reglamentuojančios įstatyminės bazės. Bibliotekų veiklą reglamentuojantys įstatymai priimti trijose šalyse: Kirgizstane (1998), Tadžikistane (2003), Turkmėnistane (2000). Privalomojo egzemplioriaus įstatymas priimtas tik Kirgizstane (1997).

Kazachstane kol kas nėra nei bibliotekų veiklą, nei privalomąjį egzempliorių reglamentuojančių įstatymų, tačiau priimta keletas teisės aktų, skirtų šios kultūros srities formavimui: „Dėl informatizavimo“ (2003), „Dėl mokslo“ (2001), „Dėl inovacijų“, „Dėl kultūros“ (1996, rengiama nauja redakcija), „Dėl autoriaus ir gretutinių teisių“, „Dėl nacionalinio archyvinio fondo ir archyvų“ (1998), „Dėl masinės informacijos priemonių“ (1999). Kazachstane spaudinių privalomojo egzemplioriaus pristatymą reguliuoja įstatymas „Dėl spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių“, priimtas 1991 m. birželio mėn., kai Kazachstanas dar buvo Sovietų Sąjungos sudėtyje (pakeitimai – 1995 m.). Vėliau buvo priimtas poįstatyminis aktas (Ministrų Tarybos nutarimas) „Dėl spaudinių kontrolinių ir privalomųjų egzempliorių pristatymo tvarkos“ (1992). Ministrų Taryba taip pat priėmė nutarimą „Dėl Kazachstano Respublikos nacionalinių valstybinių knygų

rūmų“, pagal kurį neslaptųjų kontrolinių egzempliorių pagrindu formuojamas spaudos archyvas. Nacionaliniai valstybiniai knygų rūmai yra valstybinės (nacionalinės) bibliografijos, spaudos statistikos centras, veikia nacionalinės ISBN ir ISSN agentūros, atlieka centralizuotą katalogavimą, visų spaudinių apskaitą ir mokslinius tyrimus.

Kirgizstanas – vienintelė Vidurinės Azijos šalis, turinti pakankamai išplėtotą įstatyminę bazę: priimti bibliotekų veiklos ir privalomojo egzemplioriaus įstatymai. Nacionaliniai knygų rūmai yra valstybinės bibliografijos, centralizuoto katalogavimo, valstybinės spaudos statistikos, bibliografinės dokumentacijos standartizavimo centras. Taip pat jie yra ir nacionalinės spaudos saugojimo centras. Knygų rūmų struktūriniai padaliniai yra nacionalinės ISBN ir ISSN agentūros.

Tadžikistane nėra privalomojo egzemplioriaus įstatymo, tačiau priimtas įstatymas „Dėl bibliotekų veiklos“ (2003), dokumentų privalomąjį egzempliorių apibrėžiantis kaip „įvairių rūšių dokumentų egzemplioriai, kurių tam tikrą skaičių įstatymo numatyta tvarka jų rengėjai privalo perduoti atitinkamoms įstaigoms ir organizacijoms“. Pagal šį įstatymą Tadžikistano Respublikos nacionalinė biblioteka kartu yra ir nacionalinės spaudos archyvas. Vienas iš jos uždavinių yra knygų ir kitų Tadžikistano teritorijoje tadžikų kalba išleistų dokumentų ir kitur išleistų dokumentų apie Tadžikistaną fondo kaupimas. Pagal 1992 m. patvirtintą nutarimą Tadžikistano Respublikos valstybiniai knygų rūmai yra valstybinės (nacionalinės) bibliografijos, valstybinės spaudos statistikos, retrospektyvinės bibliografijos, knygų ir skaitymo problemų sociologinių tyrimų centras, saugo spaudos archyvą, vykdo centralizuotą katalogavimą, rengia bibliografinio aprašo, sisteminimo ir dalykinimo mokslinę ir metodinę medžiagą.

Turkmėnistane privalomojo egzemplioriaus įstatymo nėra. Įstatyme „Dėl bibliotekų ir bibliotekinės veiklos“ (2000) teigiama, kad vienas iš nacionalinės bibliotekos uždavinių yra visuotinės valstybinės bibliografinės apskaitos vykdymas, spausdintinių leidinių ir dokumentų, esančių Turkmėnistano bibliotekų fonduose, centrinio katalogo tvarkymas. Bibliotekų (tarp jų ir nacionalinių) knygų ir kitų spausdintinių leidinių fondai komplektuojami padedant Turkmėnistano knygų rūmams, knygų prekybos organizacijoms ir įstaigoms, taip pat juridiniams bei fiziniams asmenims neatlygintinai perduodant bibliotekoms spausdintinę ir kitą medžiagą. Bibliotekoms siunčiami spaudinių, išleistų Turkmėnistane, privalomieji egzemplioriai. Bibliotekų sąrašą ir privalomojo egzemplioriaus siuntimo tvarką reglamentuoja Turkmėnistano Ministrų Taryba. Tačiau įstatymo „Dėl bibliotekų ir bibliotekinės veiklos“ teiginiai fondų papildymo negarantuoja. Todėl būtinas kitas mechanizmas, kuris užtikrintų privalomojo egzemplioriaus pristatymą bibliotekoms.

Uzbekistane kol kas nepriimtas joks įstatymas, tiesiogiai susijęs su bibliotekine veikla ir bibliografija. Tai sunkina bibliotekų darbą, trikdo bibliotekų bendradarbiavimą, jų įsiliejimą į pasaulio informacinę infrastruktūrą, palieka bibliotekas ir bibliotekininkus be juridinės apsaugos. Nacionalinė biblioteka veikia vadovaudamasi Respublikos Prezidento įsaku ir Ministrų Tarybos nutarimu „Dėl mokslo tiriamosios veiklos organizavimo tobulinimo“ (2002), Bibliotekos nuostatais ir Įstatais. Uzbekistano knygų rūmams tapus Nacionalinės bibliotekos struktūriniu padaliniu, fondai pasipildė 3,5 mln. nacionalinių spaudinių egzempliorių. Pati Nacionalinė biblioteka spaudinių privalomąjį egzempliorių gauna nuo 1920 m. Pagrindines bibliotekos funkcijas papildė spaudos archyvo tvarkymas ir valstybinės bibliografijos rengimas. Biblioteka, dalyvauja nacionalinių dokumentų valstybinėje bibliografinėje apskaitoje, sudaro bibliografinės, referatinės ir analitinės informacijos šaltinius; sudarydama nacionalinės bibliografijos šaltinius vykdo visų apie Uzbekistano Respubliką dokumentų, išleistų tiek Uzbekistano teritorijoje, tiek už jos ribų, bibliografinę apskaitą. Numatoma įkurti paskirstyto katalogavimo centrą.

Valstybinė bibliografija

Dabartiniu metu regiono šalyse vykdoma tik spausdintinių leidinių einamoji bibliografinė apskaita, už kurią atsakingi knygų rūmai. Ji kol kas neaprepia vis gausėjančios leidybinės produkcijos nepopierinėmis laikmenomis (elektroniniai leidiniai, visų rūšių garso ir vaizdo produkcija). Regione faktiškai nebevykdoma retrospektyvinė bibliografinė apskaita. Pagal susiklosčiusią tradiciją už ją atsakingos nacionalinės bibliotekos, tačiau šioje srityje jos galėtų bendradarbiauti su knygų rūmais.

Valstybinės (nacionalinės) bibliografijos rodyklės šiuo metu leidžiamos tik spausdintine forma (žr. 4 lentelę), nors jau parengti jų elektroninių versijų diegimo planai. Įprastas valstybinės (nacionalinės) bibliografijos rodyklių tiražas yra 100–200 egzempliorių; jos paprastai platinamos bibliotekų metinės prenumeratos būdu.

Specialioji valstybinės (nacionalinės) bibliografijos periodikos rodyklė leidžiama tik Uzbekistane; Kazachstane leidžiamos specialiosios analitinio pobūdžio valstybinės (nacionalinės) bibliografijos rodyklės (laikraščių ir žurnalų straipsniai). Visos kitos valstybinės (nacionalinės) bibliografijos rodyklės yra universalios, kiekvienoje jų yra skyriai konkrečioms leidinių rūšims. Pavyzdžiui, „Kirgizstano spaudos metraštis“ sudaro savarankiški skyriai: „Knygų metraštis“, „Žurnalų straipsnių metraštis“, „Laikraščių straipsnių metraštis“, „Vaizduojamojo meno leidinių metraštis“, „Recenzijų metraštis“, „Periodinių ir tęstinių leidinių metraštis“, „Bibliografinių priemonių metraštis“.

4 lentelė. Valstybinės (nacionalinės) bibliografijos rodyklės (VBR)

Šalis	VBR leidėjas	Universaliosios VBR	Specialiosios VBR	
			Knygos ir brošiūros	Periodiniai leidiniai
Kazachstanas	Kazachstano nacionaliniai valstybiniai knygų rūmai	Spaudos metraštis (nuo 1957 m.)	Knygų metininkas (nuo 1971 m.)	Laikraščių straipsnių metraštis (nuo 1970 m.), Žurnalų straipsnių metraštis (nuo 1940 m.)
Kirgizstanas	Kirgizstano nacionaliniai knygų rūmai	Spaudos metraštis (nuo 1976 m.)		
Tadžikistanas	Tadžikistano knygų rūmai	Spaudos metraštis (nuo 1950 m.)		
Turkmėnistanas	Turkmėnistano knygų rūmai	Spaudos metraštis (nuo 1930 m.)		
Uzbekistanas	Uzbekistano nacionaliniai knygų rūmai	Spaudos metraštis (nuo 1968 m.)	Knygų metininkas (nuo 1977 m.)	Periodinių leidinių ir natų metraštis (nuo 1976 m.)

Mažus valstybinės (nacionalinės) bibliografijos rodyklių tiražus ir nedidelę jų apimtį lemia ne tik nepakankamas ir nereguliarus visai posovietinei informacinei erdvei (taip pat ir Vidurinei Azijai) būdingas bibliografinės veiklos finansavimas, bet ir menkai išvystyta leidyba (žr. 5 lentelę).

Kaip matyti iš lentelės, tokiose didelėse (europiniu mastu) šalyse, kaip Kazachstanas ir Uzbekistanas (atitinkamai 15 ir 25 mln. gyventojų), išleidžiama 5–6 kartus mažiau knygų (skaičiuojant pavadinimais) nei daugelyje Europos šalių, turinčių panašų gyventojų skaičių. Tadžikistane ir Turkmėnistane situacija dar blogesnė. Šiose šalyse nėra pastarųjų metų oficialios spaudos statistikos; ekspertų vertinimu, knygų metinė produkcija neviršija 150–200 pavadinimų. Suprantama, kad leidėjų aktyvumas arba pasyvumas daugeliu atžvilgių priklauso nuo konkrečios

šalies ekonomikos būklės ir pragyvenimo lygio. Šį teiginį patvirtina Kazachstano pavyzdys: šios šalies gyventojų vidutinis mėnesinis darbo užmokestis (šiek tiek daugiau nei 200 JAV dolerių) keletą kartų viršija atitinkamus kitų regiono šalių duomenis.

Valstybinės (nacionalinės) bibliografijos rodyklių publikavimo operatyvumas visose šalyse galėtų būti geresnis. Valstybinės (nacionalinės) bibliografijos rodyklių periodiškumas gana nevienodas; paprastai jos išcina kas mėnesį arba kas ketvirtį.

Problemos, susijusios su valstybinės (nacionalinės) bibliografijos rodyklių rengimu ir leidyba, kyla tiek dėl ne viso ir nereguliaraus knygų ir kitos leidybinės produkcijos privalomojo egzemplioriaus pristatymo, tiek dėl silpnos knygų rūmų techninės būklės ir darbuotojų trūkumo. Vis dėlto pažymėtina, kad apskritai visose Vidurinės Azijos

5 lentelė. 2001–2004 m. statistiniai knygų ir brošiūrų leidybos duomenys (2005 m. sausio 1 d.)

Šalis	Metai							
	2001		2002		2003		2004	
	Pavadinimų skaičius	Tiražas, tūkst. egz.	Pavadinimų skaičius	Tiražas, tūkst. egz.	Pavadinimų skaičius	Tiražas, tūkst. egz.	Pavadinimų skaičius	Tiražas, tūkst. egz.
Kazachstanas	2400	nėra duomenų	3031	nėra duomenų	3576	nėra duomenų	3907	nėra duomenų
Kirgizstanas	510	749	672	1056,6	642	1885	703	1600,3
Tadžikistanas	nėra duomenų							
Turkmėnistanas	nėra duomenų							
Uzbekistanas	1265	nėra duomenų	1238	nėra duomenų	1196	nėra duomenų	1212	nėra duomenų

šalyse privalomas egzempliorius apima ne mažiau kaip 70–80% visos leidybinės produkcijos, o tai nedaug tesiskiria nuo pasaulinių rodiklių. Tačiau Vidurinės Azijos šalyse (skirtingai nuo Europos šalių) knygų rūmai ir nacionalinės bibliotekos neturi pakankamai lėšų trūkstantiems leidiniams įsigyti. Tam kliudo ir nepakankamas informacinis-bibliografinis aprūpinimas. Negalima pavadinti sėkmingais ir šių šalių bandymų rengti „Numatomų leisti knygų“ sąrašus: tiek dėl leidėjų ir knygų platintojų nesugebėjimo, tiek dėl neveiksmingo bendradarbiavimo tarp šalies regionų ir knyginkystės sričių atstovų (sostinės ir provincijos leidėjų, knygų prekybininkų, bibliotekininkų ir bibliografų).

Pagrindiniai einamajai bibliografiniai apskaitai skirti įvairių tipų ir rūšių medžiagos atrankos kriterijai, medžiagos grupavimas, bibliografinis aprašas leidinio teksto kalba (paprastai tos šalies pagrindine kalba arba rusų kalba), sisteminimas pagal Universaliąją dešimtainę klasifikaciją (UDK) ir dalykinimas, valstybinės bibliografijos rodyklių įforminimas atliekamas pagal NVS šalyse galiojančius standartus ir metodines rekomendacijas.

Valstybinės (nacionalinės) bibliografijos rodyklės pagrindinę dalį sudaro skyriais sugrupuota bibliografinių įrašų visuma. Pagrindinėje bibliografinio įrašo dalyje yra: bibliografinio įrašo eilės numeris; bibliografinio įrašo pradžioje; publikuoto dokumento bibliografinis aprašas; leidinio valstybinės registracijos numeris; klasifikaciniai indeksai (UDK ir BBK)⁴.

Knygų ir brošiūrų, straipsnių, recenzijų, bibliografinių priemonių rodyklėse bibliografiniai įrašai grupuojami pagal UDK. Detalumas priklauso nuo leidinio pobūdžio ir bibliografinių įrašų skaičiaus.

Skyrių (poskyrių) pavadinimai turi atitikti pagrindinius klasifikacijos sistemos, skirtos tai valstybinės (nacionalinės) bibliografijos rodyklei, skyrius ir turi būti poligrafiškai išskirti. Patys skyrių (poskyrių) pavadinimai pateikiami tos šalies pagrindine kalba.

Valstybinės (nacionalinės) bibliografijos rodyklės informacinės paieškos priemonės sudaro: įžanga; apžvalginis straipsnis; nuorodų sistema; naudotų informacijos šaltinių sąrašas; sutrumpinimų ir sutartinių ženklų sąrašas; pagalbinės rodyklės; turinys.

Įžangoje pateikiama:

- bibliografinio leidinio struktūra, apimanti skyrius, atitinkančius atskiras valstybinės (nacionalinės) bibliografijos rodyklių rūšis;
- rodyklės tikslinė paskirtis;
- bibliografinės atrankos principai;
- bibliografinių įrašų sudarymo taisyklės;
- bibliografinių įrašų grupavimas;

- pagalbinių rodyklių sąrašas ir jų sudėtis; leidybos pakeitimai (periodiškumas, pavadinimas);
- konkretaus rodyklės leidinio ir (arba) atskirų leidinių ypatumai.

Įžanga pateikiama pirmajame einamosios, suvestinės ar retrospektyvinės valstybinės (nacionalinės) bibliografijos rodyklės numeryje (dalyje, tome). Kituose numeriuose (dalyse, tomuose) jos gali ir nebūti.

Rusijos knygų rūmai kartu su NVS šalių knygų rūmais, nacionalinėmis bibliotekomis rengia tarpvalstybinius standartus, kurių dauguma remiasi ISO ir IFLA parengtais tarptautiniais standartais. Pastaraisiais metais buvo priimti nauji leidinių (tiek popierinių, tiek nepopierinių laikmenų) bibliografinio aprašo, knygų ir serialinių leidinių identifikavimo standartai. Visose valstybinės (nacionalinės) bibliografijos rodyklėse yra reikalingiausios informacinės paieškos priemonės (rodyklės - vardų, dalykų, serijų, antraščių, taip pat nuorodų sistema, įžanginiai straipsniai). Apie aukštą regiono valstybinės bibliografijos pagalbinių rodyklių kokybę kalbėjo ir Barbara Bell pranešime 2001 m. 67-ojoje IFLA konferencijoje Bostone (JAV): „Išskirtinis Centrinės Azijos ir Užkaukazės šalių valstybinės bibliografijos bruožas yra didelis pagalbinių rodyklių skaičius (trys ir daugiau); tai suteikia galimybę ieškoti informacijos pagal skirtingus parametrus. Šis teigiamas bruožas paveldėtas iš SSRS buvusios valstybinės bibliografijos organizavimo sistemos.“

Kalbant apie komunikacinius formatus, tenka pažymėti, kad Vidurinės Azijos knygų rėmuose nenaudojamas nė vienas Vakarų šalyse priimtas (UNIMARC, USMARC) formatas. Kaip šioks toks pakaitalas naudojamos „savos“ modifikacijos. Kirgizstane ir Uzbekistane naudojamos RUSMARC formatus. Tas pats pasakytina apie transliteraciją ir autoritetinių duomenų bazes.

Išvados

Šiandieninis Vidurinės Azijos šalių leidybinės produkcijos bibliografinės apskaitos organizavimas turi daugiau neišspręstų problemų ir sunkumų, nei pasiekimų ar aiškių vystymosi perspektyvų. Visame regione faktiškai nebevykdoma retrospektyvinė bibliografinė apskaita; į apskaitą kol kas neįtraukiama vis gausėjanti leidybinė produkcija nepopierinėmis laikmenomis (elektroniniai leidiniai, visų tipų ir rūšių garso ir vaizdo produkcija), o ir pačios valstybinės (nacionalinės) bibliografijos rodyklės leidžiamos tik tradicine spausdintine forma. Tačiau tokiose šalyse kaip Kirgizstanas ir Kazachstanas aktyviai bandoma modernizuoti tradicinius spaudos statistikos ir valstybinės (nacionalinės) bibliografijos technologinius procesus.

⁴ BBK – Bibliotekinė ir bibliografinė klasifikacija – tai SSRS (dabar Rusijos) nacionalinė klasifikacinė sistema, iki šiol naudojama kai kurių tipų NVS bibliotekose (dažniausiai pavaldžiose kultūros ministerijai).

Neabejotina, kad ir kitų regiono šalių bibliografai jau seniai pasirenę vadovautis tarptautiniais standartais, kompiuterizuoti savo veiklą ir tokiu būdu įsiliesti į tarptautinę informacijos rinką. Tam greičiausiai kliudo techninės ir finansinės problemos, kurias sėkmingai išspręsti daugeliu atvejų gali padėti tarptautinė bibliografinė bendruomenė, taip pat ir IFLA.

Vidurinės Azijos valstybės ir tautos neįsivaizduoja savo mokslo, kultūros, švietimo vystymosi tiek be praeities tradicijų išsaugojimo ir puoselėjimo, tiek be naujų ir pažangių šiuolaikinių knyginkystės praktinių metodų taikymo. Vienas iš pagrindinių ir neatidėliotinių šios srities uždavinių - parengti bendrą visų suinteresuotų šalių tarptautinio bendradarbiavimo programą nacionalinei

knygai ir skaitymui kiekvienoje Vidurinės Azijos šalyje remti. Pirmosios tarptautinės konferencijos „Knygos vaidmuo demokratijos raidoje“, skirtos Kirgizstano nacionalinių knygų rūmų 65-mečiui (Biškekas, 2004 m.), dalyviai pabrėžė šiuolaikinių informacinių technologijų plataus diegimo ir programinio aprūpinimo svarbą bibliografinėi ir statistinei apskaitai, tinklo technologijų plėtrą siekiant nuotoliniams vartotojams suteikti bibliografinę ir kitą informaciją.

Iš rusų kalbos vertė T. Auškalnis

Straipsnis parengtas pagal pranešimą, skaitytą 2006 m. Seule (Korėja) vykusioje 72-ojoje IFLA konferencijoje.

- О библиотеках и библиотечном деле : закон Туркменистана № 31-II (15 июня 2000 г.).
- О библиотечной деятельности : закон Республики Таджикистан № 32 (1 августа 2003 г.).
- О библиотечном деле : закон Кыргызской Республики № 145 (16 ноября 1998 г.).
- Бердигалиева, Р.А. Грани библиотечного сотрудничества // Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии. 2003, № 1, с. 17-20.
- Джиго, А.А. Обзор национальных библиографий в странах СНГ // Книга и мировая цивилизация : материалы одиннадцатой международной научной конференции по проблемам книговедения. Москва, 2004. Т. 3, с. 207-210.
- Джумаева, М.Н. Национальная библиотека Туркменистана сегодня // Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии. 2003, № 1, с. 38-39.
- Книга : энциклопедия. Москва, 1999. 799 с. : ил.
- Никонорова, Е.В. Библиотечная Ассамблея Евразии: возможности для формирования единого информационно-интеллектуального пространства // Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии. 2005, № 1, с. 34-40.

- Содружество Независимых Государств в 2004 году : краткий справочник предварительных статистических итогов / Межгосударственный статистический комитет Содружества Независимых Государств. Москва, 2005. 409 с.
- Страны Евразийского экономического сообщества : Беларусь, Казахстан, Кыргызстан, Россия и Таджикистан : статистический сборник. Москва, 2005.
- Тасыбаева, С.А. Библиотечное право Казахстана // Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии. 2005, № 1, с. 57-60.
- Тогонбаева, Б.Ж. Национальная книжная палата Кыргызской Республики // Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии. 2004, № 4, с.70-71.
- Тошев, Ш.К. Библиотечное дело в современном Таджикистане // Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии. 2004, № 4, с. 62-65.
- Умаров, А.А. Библиотеки современного Узбекистана // Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии. 2003, № 3, с. 50-54.
- Белл, Б. Национальные библиографии и рекомендации международной конференции по библиографическим службам: Африка, Ближний Восток, Азия. <<http://www.ifla.org/IV/ifla67/papers/120-199r.pdf>>.